

INDEKS UČEŠĆA MLADIH

MONITORING IZVJEŠTAJ O POLITIČKOM, EKONOMSKOM I SOCIJALNOM
UČEŠĆU MLADIH 2023

O Indeksu učešća mladih

Mreža Omladinski Hub za Zapadni Balkan i Tursku (mreža YHWBT), je prije osam godina razvila Indeks učešća mladih (YPI) kako bi se sumirali podaci o preprekama za učešće mladih i obezbijedio konkretan alat zasnovan na podacima za donosiocje odluka i omladinske organizacije, u cilju poboljšanja istog. Ovaj Indeks ima za cilj da pruži sveobuhvatan pregled mogućnosti za mlade kroz prizmu 25 indikatora političkog, ekonomskog i društvenog učešća. Podaci u ovom Indeksu ne odnose se na ishod – koliko često i na koji način mladi ljudi učestvuju, već na inpute – političke, ekonomske i društvene kontekste koji oblikuju mogućnosti mladih da to učine. Osmo izdanje ovog Indeksa po prvi put uključuje podatke iz svih zemalja Zapadnog Balkana i Turske, pružajući tako sveobuhvatne informacije o učešću mladih u regionu.

Donosioci odluka, omladinske organizacije i drugi zagovornici pitanja mladih mogu koristiti YPI da procijene trenutno stanje i oblasti za poboljšanje. Gledajući unazad od 2016. godine, kada je Indeks učešća mladih prvi put kreiran, redovni razvoj i objavljivanje Indeksa omogućili su praćenje napretka u učešću mladih tokom godina u odgovarajućim zemljama. Svaka zemlja učesnica ima svoj obrazac napretka i nazadovanja, a YPI omogućava poređenje između njih kako bi se identifikovali zajednički izazovi i moguća rješenja.

Uvidi iz YPI-ja pokazuju da iako postoje naznake napretka tokom godina, značajni izazovi i dalje postoje, a prostor za učešće mladih ostaje pretežno ograničen. Nedovoljna zastupljenost u političkom životu, isključenost iz zapošljavanja i obrazovanja, kao i visok rizik od siromaštva, neke su od prepreka sa kojima se mladi ljudi u regionu često suočavaju. Međutim, YPI je takođe omogućio praćenje napretka, uključujući poboljšan pristup ranije nedostupnim podacima o učešću mladih (npr. mladi u zatvorima i oni koji primaju finansijsku podršku u okviru sistema socijalne zaštite) i suštinske promjene politika koje omogućavaju bolje učešće mladih u regionu. Takav napredak ukazuje na to da je promjena moguća; što zahtijeva značajnu posvećenost i napore javnih institucija, omladinskih organizacija i drugih zagovornika. Nadamo se da Indeks učešća mladih može podržati ovaj proces promjene i pružiti mladima podršku i prostor za značajno društveno angažovanje i učešće.

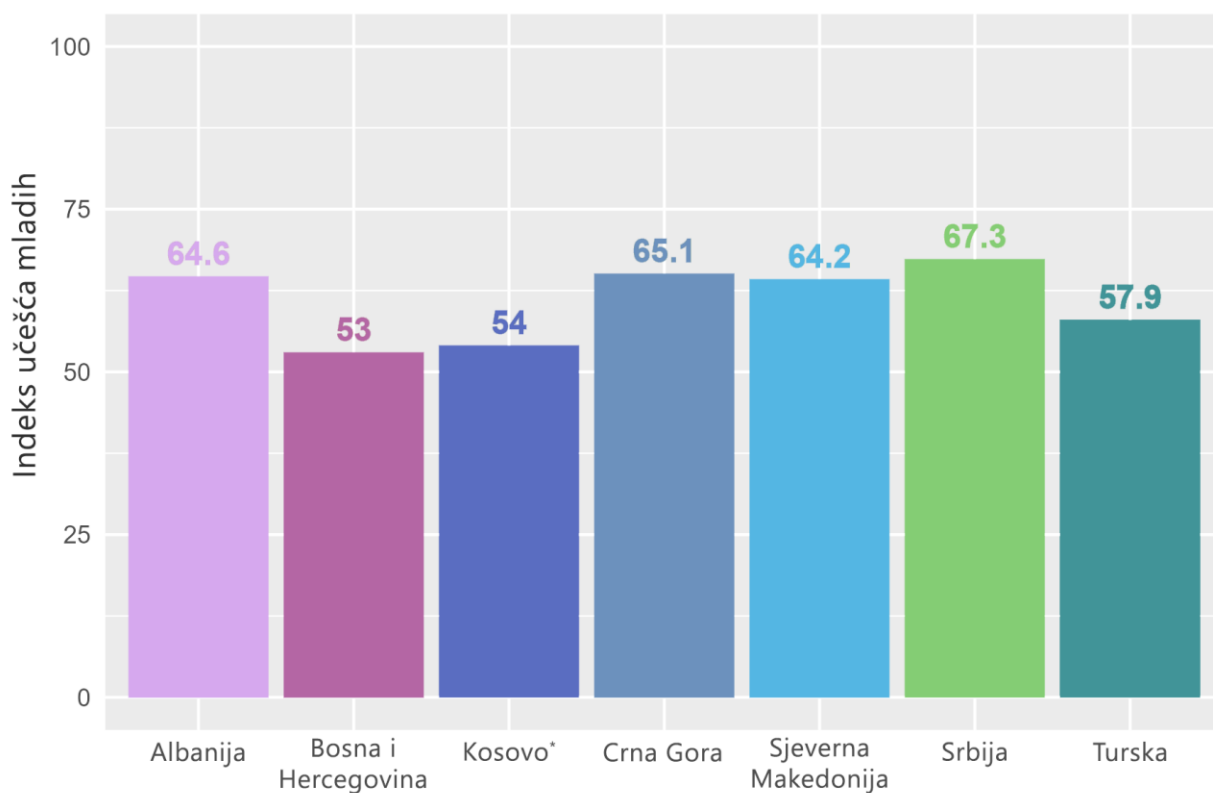
YHWBTN

// Šta pokazuje Indeks učešća mladih u 2023?

Učešće mladih može se definisati kao „**proces uključivanja mladih u institucije i odluke koje utiču na njihove živote**“.

Indeks učešća mladih je sačinjen na osnovu ekonomskih, društvenih i političkih indikatora učešća. Da bi Indeks bio uporediv između zemalja, za izračunavanje Indeksa korišćeni su samo oni indikatori za koje imamo dostupne podatke iz svih zemalja.

Zemlje Zapadnog Balkana i Turska su prvenstveno slične u pogledu učešća mladih, suočavaju se sa stalnim izazovima u angažovanju mladih ljudi u političkim, ekonomskim i društvenim domenima. Postoji značajna razlika između trenutne situacije u sedam zemalja učesnica i ciljane vrijednosti od 100.

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova. Primjenjuje se na cijeli tekst.

Političko učešće mladih

Politička dimenzija se odnosi na mogućnosti mladih da se uključe u političke procese – da budu informisani o radu Vlade, Parlamenta i opština, da učestvuju u omladinskim mrežama i da budu birani na političke funkcije.

Mladi su i dalje u velikoj mjeri nedovoljno zastupljeni u političkom životu u svim zemljama. U 2023. godini, mladi su činili između 0% poslanika u Bosni i Hercegovini i nešto ispod 5% u Crnoj Gori. Naime, iako mladi (15–29) čine između 16% ukupne populacije u Srbiji i 23% u Turskoj, oni čine manje od 5% poslanika u regionu, što ih čini jednom od najnezastupljenijih grupa u parlamentima. Ni u jednoj od zemalja nije bilo ministara u vladama i skoro da nije bilo zamjenika ministara i gradonačelnika mlađih od trideset godina. Od svih zemalja, samo na Kosovu je bilo zamjenika ministara mlađih od 30 godina, a gradonačelnika mlađih od 30 godina samo u Sjevernoj Makedoniji i Srbiji. Crna Gora i Turska su i dalje bez omladinskih struktura na nacionalnom nivou. Što se tiče lokalnog nivoa, situacija u Albaniji je značajno poboljšana, tako da sada skoro sve opštine imaju strukturu u vidu lokalnog Savjeta mladih.

Učešće mladih u političkom životu

Međutim, istraživači primjećuju (što se odnosi na sve zemlje) da njihova efikasnost u ispunjavanju predviđenih uloga uveliko varira, često je ograničena nedovoljnim resursima, kapacitetom ili nedostatkom davanja prioriteta od strane lokalnih vlasti. U većini drugih zemalja, oko jedne trećine opština je još uvijek bez omladinske strukture. Rezultati desk istraživanja iz 2023. godine pokazali su da u svim zemljama većina ministarstava i parlamenata koristi onlajn alate, kao što su Fejsbuk, Tviter, Instagram, veb-sajtovi i e-portale, pri čemu Crna Gora ima taj procenat od 100% svake godine od 2016. i održava korišćenje onlajn alata od strane opština na najvišem mogućem nivou, dok Kosovo i Bosna i Hercegovina zaostaju za ostalim zemljama u lokalnoj upotrebi online alata.

Ekonomsko učešće mladih

Ekonomska dimenzija se odnosi na mogućnost mladih ljudi da se uključe na tržište rada, da se zaposle ili samozaposle. Mladi se i dalje bore sa upornim izazovima u zapošljavanju viđenim prethodnih godina, pri čemu mnogi doživljavaju dugotrajnu nezaposlenost i značajan udio koji niti radi niti je upisan na obrazovanje ili obuku (NEET mladi). Stanje ekonomskog učešća u svim uključenim zemljama ostaje razlog za zabrinutost. Vrijednosti indeksa ekonomskog učešća u 2023. godini kretale su se od oko 63 na Kosovu do 78 u Crnoj Gori, ukupno značajno niže od ciljne vrijednosti od 100.

U većini zemalja učesnica, svaka četvrta mlada osoba nije ni zaposlena, niti se obrazuje, niti pohađa obuke. U pet zemalja stopa NEET mladih je između 20% i 25%, a Kosovo i Srbija su jedini izuzeci. Kosovo ima najvišu NEET stopu od skoro 38%, dok Srbija ima najnižu od oko 15%. Sve zemlje su još daleko od ispunjavanja cilja na nivou EU koji je postavila Evropska unija, a koji predviđa da udio mladih u zapošljavanju, obrazovanju ili obuci do 2030. godine treba da bude manji od 9%. Djevojke i mlade žene se češće nalaze u ovoj situaciji. Razlika je posebno izražena u Turskoj, koja iznosi skoro 20 procenata.

Najveća stopa nezaposlenosti mladih registrovana u zemljama učesnicama bila je u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Sjevernoj Makedoniji, sa stopom od oko 23%. U Srbiji i Albaniji je povećana stopa nezaposlenosti mladih. Treba, međutim, napomenuti da čak i kada postoji napredak u smanjenju nezaposlenosti mladih, to ne mora da znači da su mladi zaposleni na kvalitetnim poslovima. Mnogi mladi ljudi su nezaposleni duže od 12 mjeseci. Stopa nezaposlenosti je bila veća za djevojke nego za mladiće u većini zemalja, pri čemu je najveća razlika primijećena na Kosovu (8,6 procentnih poena). Suprotan trend je registrovan u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji, gdje je stopa nezaposlenosti mladića bila viša od nezaposlenosti djevojaka, pri čemu je najveća razlika zabilježena u Albaniji (3 procentna poena). Albanija je 2023. godine imala najveći udio samozapošljavanja među mladima (15,1%), ali sa najizraženijom rodnom razlikom, gdje je stopa samozapošljavanja za mladiće bila 6 procentnih poena viša od one za djevojke.

Nezaposlenost mladih

Albanija	22,2%
Bosna i Hercegovina	23,1%
Kosovo	17,2%
Crna Gora	21,2%
Sjeverna Makedonija	24,9%
Srbija	18,5%
Turska	15,5%
EU-27	11,2%

Društveno učešće mladih

Socijalna dimenzija se odnosi na mogućnost mladih da aktivno učestvuju u društvenom životu i integrišu se u zajednicu kroz formalno i neformalno obrazovanje. Ova dimenzija se odnosi i na odsustvo markera potencijalne isključenosti mladih – zbog siromaštva, zavisnosti od sistema socijalne zaštite i vremena provedenog u zatvoru ili popravnim ustanovama.

Najviši registrovani indeks je 82, što je i dalje ispod željenog cilja od 100. Na osnovu prikupljenih podataka, društveno učešće mladih je slično u Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, dok je situacija nešto više zabrinjavajuća u Turskoj i Albaniji. Treba napomenuti da i dalje postoje značajni izazovi u dobijanju podataka koji se odnose na društveno učešće mladih. Ove godine Indeks nije mogao da se izračuna za Bosnu i Hercegovinu i Kosovo zbog nedostajućih vrijednosti za 2. i 4. od 5 indikatora.

Mnogi mladi ljudi su u riziku od siromaštva. U Srbiji je 2023. godine ova stopa iznosila 19,2%, dok je u Turskoj bila 20,9%, odnosno 23% u Crnoj Gori. Slični procenti su prethodnih godina zabilježeni u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji. Od ukupnog broja **lica koja primaju finansijsku podršku u sistemu socijalne zaštite**, 11% su mladi u Crnoj Gori, 15% u Srbiji, 19% u Albaniji i skoro 28% u Sjevernoj Makedoniji. U Turskoj, podaci o ovom aspektu društvenog učešća moraju postati dostupni. Manji udio

mladih primalaca finansijske podrške u Crnoj Gori i Srbiji najvjerovatnije ne ukazuje na manju ugroženost mladih, s obzirom da je rizik od siromaštva u ovim zemljama visok. Iako podaci o tome nisu dostupni, ovo može ukazivati na to da se mladi suočavaju sa preprekama u pristupu takvoj podršci. Veći udio korisnika u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji potvrđuje da su mladi ljudi ranjivi i da im je potrebna podrška. Takođe treba napomenuti da čak i kada podrška postoji, ona možda neće biti podjednako dostupna svim mladim ljudima. Na primjer, mnogi mladi ljudi u Albaniji, posebno u ruralnim regionima, nemaju pristup kritičnoj podršci.

Otprilike jedna trećina ljudi u zatvorima su mladi ljudi, u većini zemalja učesnica. Postoji značajan rodni disparitet, pri čemu ogromnu većinu mladih u zatvorima čine mladići.

U 2023. godini, slično kao i prethodne godine, u većini zemalja stope završetka tercijarnog obrazovanja bile su ispod 20%.

Albanija	19,1%
Bosna i Hercegovina	nema podataka
Kosovo	19,1%
Crna Gora	11%
Sjeverna Makedonija	27,5%
Srbija	15,3%
Turska	nema podataka

Mladi u sistemu socijalne zaštite

Učešće mladih – rješenje za budućnost

Osmo izdanje Indeksa učešća mladih jasno pokazuje da postoje mnoge prepreke za učešće mladih. Međutim, takođe je evidentno da je tokom godina bilo nekih značajnih pomaka, koji se mogu pripisati različitim mjerama, od poboljšanja zakonskih okvira i mjera politike do kampanja za podizanje svijesti.

YHWBT mreža je predstavila dva seta preporuka, koje se bave nedostatkom podataka osjetljivih na mlade i mogućnostima za učešće mladih u regionu.

Institucije treba da počnu da prikupljaju podatke osjetljive na mlade u oblasti ekonomskog, društvenog i političkog učešća.

Treba pratiti i redovno izvještavati o **podacima koji se odnose na udio mladih koji dobijaju novčanu podršku kroz sistem socijalne zaštite** u odnosu na ukupan broj lica koja primaju ovu vrstu pomoći:

- 1) Ministarstvo ili druga nacionalna institucija zadužena za podatke o korisnicima i korisnicama u sistemu socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini i Turskoj, treba da razvrsta podatke po godinama i počne sa analizom broja mladih koji primaju novčanu podršku.
- 2) U Albaniji, na Kosovu, u Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, podatke za ovaj indikator treba redovno prikupljati i objavljivati.

Treba redovno prikupljati **podatke o mladima u riziku od siromaštva**, posebno u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Sjevernoj Makedoniji.

Podatke o mladima koji su pokrenuli sopstveni biznis uz finansijsku podršku države u poređenju sa svim mladim ljudima koji su se prijavili za ovu podršku treba redovno obrađivati. Preporučuje se da:

- 1) Institucije zadužene za pružanje ove vrste finansijske podrške u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori i Turskoj počnu da prikupljaju podatke o mladima koji konkurišu za subvencije.
- 2) U Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, podatke za ovaj indikator treba redovno prikupljati i objavljivati.

Podaci **o mladim ljudima u zatvorima** u poređenju sa ukupnom populacijom zatvorenika trebalo bi da postanu dostupni u Bosni i Hercegovini i Turskoj za starosnu grupu 15–29 i da ostanu lako dostupni u Albaniji, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji.

Nacionalni statistički zavodi u Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji moraju redovno da prikupljaju podatke o učešću mladih u neformalnom obrazovanju i obukama.

Institucije koje prikupljaju ove podatke takođe treba da obezbijede da oni budu razvrstani prema polu, starosnim grupama i drugim relevantnim varijablama. Mladi ne predstavljaju homogenu grupu, a razvrstani podaci su ključni za adekvatno ciljanje podrške. Još jedno važno pitanje je da podaci o učešću mladih na lokalnom nivou treba da budu dostupni. Na primjer, institucije na nacionalnom nivou odgovorne za pitanja mladih treba da prikupe podatke o strukturama mladih na lokalnom nivou. Prikupljanje svih indikatora učešća mladih na ovom nivou omogućilo bi ciljaniju podršku opštinama.

⇒ **Podaci koji se tiču mladih treba da budu lako dostupni**

Svi javni zavodi za statistiku treba da posvete dio na svojim veb stranicama statistici koja se tiče mladih. To bi svima zainteresovanim za podatke vezane za mlade, od donosilaca odluka do omladinskih organizacija i mladih ljudi, olakšalo dobijanje istih. Ovo takođe šalje jasnu poruku da je statistika o mladima važna.

Nacionalne institucije treba da podstiču objavljivanje setova podataka dobijenih od strane javno podržanih istraživačkih studija koje uključuju mlade u otvorenom formatu, tipa otvorenih podataka. Ovo je važno jer omogućava istraživačima da istraže dostupne podatke i sprovede sekundarne analize. Sami mladi ljudi bi mogli biti podstaknuti da sprovede istraživanje mladih koristeći ove setove podataka, kao i da učestvuju u kreiranju politika za mlade zasnovane na podacima.

⇒ **Preporuke u vezi sa političkim učešćem mladih**

Starost svih poslanika treba da bude dostupna na sajtovima, a broj poslanika mlađih od trideset godina treba da bude jasno saopšten. Veb-sajtove treba redovno ažurirati.

Vlade, parlamenti, političke stranke i omladinske organizacije treba da primjenjuju i usvajaju strategije za povećanje broja mladih na političkim funkcijama, posebno broja poslanika i poslanica, što može uključiti sledeće:

- ⇒ podizanje svijesti o značaju učešća mladih u politici;
- ⇒ uvođenje kvota za mlade, odnosno rezervisanje mjesta u parlamentima kako bi se obezbijedilo prisustvo mladih;
- ⇒ osnivanje klubova mladih u nacionalnim parlamentima radi promovisanja pitanja mladih u javnoj politici.

Omladinske institucionalne strukture (savjeti/parlamenti/sindikati) koje osiguravaju učešće mladih u donošenju odluka moraju biti uspostavljene u Turskoj i Crnoj Gori na nacionalnom nivou i u značajnijem broju opština u svim zemljama učesnicama.

Neophodno je zalagati se za mogućnost osnivanja omladinskih savjeta, parlamenata i sindikata kako bi se obezbijedilo učešće mladih u procesu donošenja odluka na nacionalnom i lokalnom nivou. Štaviše, omladinskim organizacijama bi moglo biti od pomoći :

- ⇒ zalaganje za promjene u zakonskom okviru koje obavezuju opštine da uspostave omladinske strukture;
- ⇒ zagovaranje da lokalne omladinske strukture usvoje jasne strategije za obavljanje svog rada;
- ⇒ unapređivanje saradnje opština za stvaranje ovih struktura;
- ⇒ pripremanje relevantnih resursa i alata, uključujući pregled najboljih praksi kako bi se olakšao i ujedinio način na koji su ove strukture organizovane i kako funkcionišu u svim opštinama;
- ⇒ izdvajanje posebne i značajne budžetske linije za programe i inicijative vezane za mlade;
- ⇒ obezbjeđivanje zastupljenosti mladih iz osjetljivih grupa u takvim strukturama;
- ⇒ zagovaranje redovnih procjena i mehanizama praćenja kako bi se pratio učinak i uticaj ovih omladinskih struktura.

⇒ Preporuke u vezi sa ekonomskim učešćem mladih

Hitne mjere za smanjenje nezaposlenosti mladih i broja mladih bez posla ili van obrazovanja moraju se sprovesti u svim zemljama. Neophodno je baviti se i rodnim razlikama u ovoj oblasti.

Iako u većini zemalja, nakon perioda stagnacije ili pada vrijednosti indikatora položaja mladih na tržištu rada sa početkom pandemije 2020. godine, nije došlo do daljeg značajnijeg pogoršanja, javne institucije treba da sprovode mjere kao što su unapređenje aktivnih politika tržišta rada i programa obuke i prekvalifikacije. Garancija za mlade, koju mnoge zemlje u regionu pilotiraju, ako se adekvatno sprovede, može dati neki odgovor na visoke stope mladih van obrazovanja i zaposlenja. Važno je osigurati da ovaj program efikasno dopre do mladih ljudi kojima je potreban i da se njegova implementacija i uticaj pažljivo prate i evaluiraju. Takođe treba osigurati da mladi ljudi imaju pristup kvalitetnom poslu.

I dalje postoje značajne rodne razlike na tržištu rada, posebno u pogledu stopa aktivnosti, čemu se treba posvetiti pažnja, posebno u Turskoj, gdje su razlike najizraženije, ali i u drugim zemljama.

Svim državama se može preporučiti sljedeće:

- ⇒ iskoristiti prednosti saradnje između javnih institucija i omladinskih organizacija, koje mogu doprinijeti dopiranju do mladih ljudi u ranjivim situacijama i razmjeni informacija o postojećim mjerama;
- ⇒ uključiti mlade i omladinske organizacije u kreiranje i evaluaciju ovih mjera.

Posebno treba stimulirati i promovirati, pružanjem adekvatne i kontinuirane (administrativne, pravne, tehničke, mentorske) pomoći i (finansijske) podrške, preduzetništvo mladih koji se opredijele za ovu opciju karijere, posebno djevojaka.

⇒ Preporuke za društveno učešće mladih

Treba podsticati učešće mladih ljudi u neformalnom obrazovanju i obukama, a treba se baviti ranim napuštanjem školovanja u Albaniji, na Kosovu i u Turskoj.

Iako situacija u vezi sa ranim napuštanjem školovanja nije ozbiljna u većini zemalja učesnica, to nije slučaj sa Albanijom, Kosovom i Turskom, što treba prepoznati kroz omladinsku politiku. Iako napuštanje srednjeg obrazovanja i procenat onih koji rano napuštaju školovanje nisu visoki u drugim zemljama, ovaj problem se još uvijek mora rješavati. Mladi iz osjetljivih grupa obično su u mnogo većem riziku da ne završe osnovno i srednje obrazovanje. Pristup tercijarnom obrazovanju takođe treba poboljšati, a posebno treba podržati mladiće da se opredijele da nastave školovanje na ovom nivou.

Javne institucije bi trebalo da sprovedu istraživanje kako bi razvile nove mjere podrške za posebno ugrožene grupe.

U svakoj od zemalja značajan broj mladih ljudi je u riziku od siromaštva. Istovremeno, većini zemalja nedostaju informacije o mladima i socijalnoj zaštiti, što otežava potpuno razumijevanje situacije. Mnogi mladići su u zatvoru, što bi trebalo da dovede do pitanja da li su se mogle primijeniti druge alternativne mjere. Javne vlasti u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj treba da sprovedu istraživačke studije kako bi bolje razumjele situaciju ove ranjive grupe mladih ljudi, faktore koji doprinose ovoj situaciji i mjere politika koje mogu biti efikasne.

U zavisnosti od rezultata istraživanja, neophodne mjere mogu uključivati pomoć pri stanovanju, poboljšanje pristupa finansijskoj podršci sistema socijalne zaštite, savjetodavne usluge, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i programe zapošljavanja. Kampanje za podizanje svijesti javnosti i politički dijalozi treba da pomognu u normalizaciji diskusija o siromaštvu mladih i mladima u zatvorima, sa posebnim osvrtom na izazove sa kojima se mladi ljudi suočavaju prilikom integracije u društvo

INDEKS UČEŠĆA MLADIH

MONITORING IZVJEŠTAJ O POLITIČKOM, EKONOMSKOM I SOCIJALNOM
UČEŠĆU MLADIH 2023